

Az elmeorvos Fabinyi Rudolf pályakezdő évei Erdélyben

Iványi János

Pándy Kálmán Megyei Kórház, Gyula

Anii de început ai carierei psihiatrului Rudolf Fabinyi în Ardeal

Familia luterană Fabinyi era originară din Szepesség (nordul Ungariei). Unul dintre membrii marcanti ai acestei familii a fost psihiatrul Rudolf Fabinyi junior (1879-1936). S-a născut și a fost educat la Cluj, unde a absolvit și a obținut diploma de medic în 1902. A devenit membru al echipei de la Clinica de Psihiatrie condusă de profesorul Lechner. La vârsta de 27 de ani a fost numit șef de departament pentru pacienții cu boli psihiatrice la Spitalul Județean din Dicsőszentmárton. Timp de 5 ani a organizat în mod exemplar îngrijirea familială și terapia ocupațională ale pacienților suferinzi de maladii mentale. În semn de recunoaștere pentru meritele sale, a fost numit în 1911 medic șef la Institutul de Boli Nervoase și Mentale din Lipótmező, Budapesta.

The psychiatrist Rudolf Fabinyi: The early years of his career Transylvania

The Lutheran family Fabinyi was originated from the Szepesség (Northern-Hungary). One of the outstanding members of the family was the psychiatrist Rudolf Fabinyi jr. (1879-1936). He was born and educated in Kolozsvár, where he graduated in 1902. He became staff-member in the Psychiatric Clinic led by professor Lechner. At the age of 27 he was appointed chief of a department for mentally ill patients in the County Hospital of Dicsőszentmárton. Within five years he organized the excellent family care system and occupational therapy of mentally ill patients. As acknowledgement of his services he was appointed chief physician in the Lipótmező (Leopold Field) Institute for Nervous and Mental Diseases, Budapest in 1911.

Orvostudományi Értesítő, 2007, 80 (1): 74-77

www.emeogysz.ro

Az 1872-ben, a most 135 éve alapított kolozsvári egyetem életében jelentős esemény történt 1889-ben. Ekkor hívták meg ugyanis az újonnan létrehozott Ideg-elmeklinika élére a budapesti Angyalföldi állami elmeorvosintézet vezetőjét *Lechner Károly* (1850-1922) főorvost. Az ő kolozsvári klinikájáról került ki az 1900-as évek elején két kiváló fiatal elmeorvos, akik mindketten meghatározó személyiségei lettek később a magyar elmeorvoslásnak. *Fabinyi Rudolf* 27 évesen lett a dicsőszentmártoni megyei kórház elmeorvos főorvosa, *Zsakó István* pedig 29 évesen váltotta őt ugyanott. Zsakó István működését, életútját 2006-ban ismertettem az EME Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szakosztályának csíkszeredai ülésén, hangsúlyozva az életút erdélyi vonatkozásait. Többször is említettem, hogy a Lechner-klinikáról elindult 2 fiatal elmeorvos pályája a későbbiek során is többször kapcsolódott egymáshoz [5].

Jelen dolgozatomban Fabinyi Rudolf szakmai karrierjének ugyancsak erdélyi vonatkozásait szeretném kiemelni. Forrásmunkaként *Péter Mihály* indító tanácsai mellett *Móra László* és *Fabiny Tibor* közléseit emelném ki [8, Fabiny Tibor, személyes közlés, 2006].

Az evangélikus Fabinyi-család (egyik oldalága Fabiny) a Szepességből származik, az ősről már 1555-ből is vannak hitelt érdemlő adatok. A későbbi utódok közül egyik kiemelkedő személyiség idősebb *Fabinyi Rudolf* (1849-1920) a kolozsvári egyetem kiváló kémia professzora. Ő Jolsván született, édesanyja Markusovszky Lajos testvérhúga volt (Hermina). Iskolát Rozsnyón, Iglón végezte, egyetemi tanulmányait Budapesten. Első munkahelye a budapesti Műegyetem általános vegyész tanszékén volt. Innen került pályázat útján 29 évesen a kolozsvári egyetem elméleti és gyakorlati vegytani tanszékére egyetemi tanárnak. 41 éves kolozsvári működése során a kémia tudományában elismert tudóssá vált, 1915-ben a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választotta. 1878-ban házasodott meg, felesége *Wéber Katalin*, akinek apja *Kossuth Lajos* édesanyjának unokatestvére volt. A házasságból 3 gyermek származott, az első apjához hasonlóan ugyancsak a Rudolf nevet kapta,

ő lett a későbbi elmeorvos orvos. Az első feleség halála után Fabinyi professzor újból megházasodott (*Reimann Paula*), a két házasságból összesen 11 gyermek született.

(*Ifjabb*) *Fabinyi Rudolf* Kolozsvárott született 1879. május 31-én, meghalt Budapesten 1936. október 30-án a Lipótmezei elmeorvosintézet igazgatójaként. Középiskoláit a kolozsvári református gimnáziumban végezte, orvosi tanulmányait is szülővárosában. Orvosi oklevelet 1902-ben szerzett. *Apáthy István*nál sajátotta el a szövettani ismereteket, majd *Buday Kálmán*nál lett gyakornok, tőle került át a *Lechner-klinikára*.

A klinikán – *Zsakó István*hoz hasonlóan – a szakmai ismeretek mellett megszerezte a tisztiorvosi, majd az isko-laorvosi-egészségtanári képesítést is. 1906-ban lett 27 évesen a Kisküküllő megyei Dicsőszentmártonban a megyei kórház elmeosztályán főorvos. 5 évig dolgozott a kórház főorvosaként, 1911-ben az ország legnagyobb elmeorvos-

Fabinyi Rudolf (a fénykép már a budapesti évekből származik)

intézetének (Budapest, Lipótmező) főorvosává nevezték ki (ugyanebben az évben Pándy Kálmán onnan a nagyszebeni elemgyógyintézet élére került), 1925-től haláláig (1936) az intézet igazgató főorvosa volt.

Kezdeményezésére indult meg Magyarországon az elmebeteg-ápolók képzése. Szakmai munkássága elismeréseként a budapesti egyetemen a gyakorlati elmekórtan magántanára lett [11, 12]. A Zsakó-Jó féle bibliográfia szerint Fabinyi Rudolfnak 42 közleménye jelent meg [13]. Felesége Kosutány Antónia, a házasságból 3 gyermek született: Rudolf, Paula, Magda.

Fabinyi Rudolf Dicsőszentmártonban

Arról a tevékenységről, melyet az elmebetegek családi ápolásának nevezünk, Fabinyi 5 éves dicsőszentmártoni tartózkodása során többször is beszámolt. Az akkori Magyarországon elsőként hozták létre 1905. augusztus 17-én Dicsőszentmártonban Nagyszebenből odatelepített 15 beteggel a családi ápolást [2]. Fabinyi maga is járt európai ideg- és elmegyógyintézetekben és ezek családi ápolási telepein tapasztalatszerzés céljából [3], s az ott látottak alapján fejlesztette tovább itt is az arra alkalmas elmebetegek családi ápolásának rendszerét [1]. Ahhoz, hogy ez a kezelési mód meggyökeresedjék és tovább fejlődjék hazánkban, Fabinyinek természetesen hathatós segítségre, támogatásra volt szüksége. Szerencsére az 1800-as évek végén akkori belügyminisztérium közegészségügyi osztályának vezetői (Chyzer Kornél, Raisz Gedeon), valamint a Lipótmezei intézet vezetői közül Niedermann Gyula (1896-ban), Konrád Jenő még korábban (1882-től 3 évig) ugyancsak tanulmányozta az európai elmebeteg ellátás, így a családi ápolás megvalósított rendszerét is. Pándy Kálmán még gyulai főorvos korában tett Békés vármegye ösztöndíjával egyéves európai tanulmányutat hasonló okból [10]. Valamennyien azon voltak, hogy hazánkban is segítsék ennek a kezelési módnak a létrehozását [4]. Ebben a vonatkozásban élen járt Konrád Jenő, aki 1886-1905 között a nagyszebeni elmegyógyintézet igazgató főorvosa volt. Ő 1904-ben országos elmeorvosi értekezleten úgy foglalt állást, hogy hazánkban is olyan ápolási rendszert kell létrehozni és ennek sikerét úgy biztosítani, hogy az elmegyógyintézetek közelében és azok közvetlen felügyelete alatt álló telepeket létesítsenek [7]. A Gyógyászat c. lapban (1909) ugyanő elmondja, hogyan esett a választás Dicsőszentmártonra az első család-ápolási telep kijelölésekor. A fenti, 1904-es értekezleten elmondott előterjesztése Sándor János belügyminisztériumi államtitkár kezébe került. Sándor János korábban az erdélyrészi megyék főispánja, s mint volt székely kormánybiztos, jól ismerte a székely nép jellembeli tulajdonságait és életviszonyait. Így támadt az a gondolata, hogy a családi ápolási kísérletet Dicsőszentmártonban és az ottani kórház bevonásával kellene megkezdni. Kiadta a megbízatást Konrád Jenőnek, hogy tájékoztódjék helyben a feltételekről. Szócs Mózes kórházigazgató támogatásával bejárták a Dicsőszentmárton környező falvakat is, az ottani lakosság figyelmét felhívták

a családi ápolással kapcsolatos teendőkre. Miután a kórházban két helyiséget is alkalmasnak találtak az ún. ideiglenes centrálé (központ) kialakítására, Konrád főorvos megtette részletes jelentését, s az engedélyt megkapta 1905. tavaszán és a család ápolási telep a Nagyszebenből odaküldött 15 beteggel 1905 augusztus 10-én meg is kezdte működését [6].

A minta jórészt a belgiumi Gheel városában működő családi ápolási rendszer volt. A település világszerte az elmebetegek kezelésére és foglalkoztatására létrehozott családi gondozó hálózatról híres. A város (1891-ben 11.643 lakosú volt) évszázadokon keresztül az elmebetegek zárandókhelye volt (a hagyomány szerint itt halt mártírhálált az ír Dymphna királyleány, akit az elmebajban szenvedők védőszentjének tekintenek), és az itt élő családok lassan kezdték befogadni az ideérkező elmebetegeket. Az államilag támogatott befogadás – amely lényegesen olcsóbb az intézeti ápolásnál – elsősorban elfogadást jelentett [9]. A Gyógyászat-ban utal Konrád Jenő arra is, hogy a dicsőszentmártoni kezdeményezés (heterofamiliáris rendszer) hatására az országban egymás után keletkeztek újabb ápolási telepek (Balassagyarmat, Nyitra, Sátoraljaújhely, Nagyszeben Nagydisznóddal, Baja).

A dicsőszentmártoni családi ápolási telep fejlődése Fabinyi Rudolf idejében

A Nagyszebenből 1905. augusztus 10-én odaérkezett 15 beteg 1 hetes megfigyelés után került ki családi ápolásba, szűk félév alatt a kihelyezett betegek száma 1906. január 1-én már 178 fő volt. A belügyminisztériumba küldött első jelentés szerint az akkori csoportosítás szerint 10 féle elmebetegségből legtöbben (81 fő) a dementiások közül, majd sorrendben a paranoiások közül 30-an, imbecillitásba és idiotiába szenvedők közül 24-en kerültek családi ápolásba, azaz csaknem valamennyi beteg ebből a 3 csoportból. Az ápolási telep híre és vele együtt az odakerült betegek száma is gyorsan nőtt. Szerencsére 1907. január 1-én megnyílt a kórház új elmegyógyászati osztálya, amely 80-100 beteg befogadására vált alkalmassá, s így megszűnhetett az addigi ideiglenes jellegű központ (centrálé) a maga szűkösségével. Így Fabinyi 1907. április 1-i keltezéssel már 228 olyan beteg elhelyezéséről tudósíthatott, akik az ország legkülönbözőbb helyeiről érkeztek az új elmebeteg osztályra (így pl. 1906. március-áprilisában a gyulai megyei kórházból a többihez viszonyítva legtöbben: 13 férfi és 14 nő). A betegek számának növekedésével családoknál való elhelyezésüket úgy oldották meg, hogy nemcsak Dicsőszentmártonban adtak ki családi ápolásra és foglalkoztatásra betegeket, hanem a Kis-Küküllő völgyében sűrűn egymás mellett fekvő falvakban is. Ezek távolsága Dicsőszentmártontól 10 km-nél nem volt több, így a betegek rendszeres ellenőrzése sem jelentett nagyobb problémát. Az 1. táblázatban Fabinyi feltünteteti a családi ápolásban résztvevő községeket, az ott ápolott betegek számát, nem szerinti megoszlását (1907. április 1. adatok).

A 7 község közül Ádamoson 22 férfi és 23 nő, 22 családnál. Szőkefalván 12 férfi és 4 nő volt elhelyezve 8 családnál,

1. táblázat. Családi ápolásba kerültek Dicsőszentmártonban és környékén (1907. április 01.)

Dicsőszentmárton	44 családnál	47 férfi és 44 nő	=	91 beteg
Ádámos	22 családnál	22 férfi és 23 nő	=	45 beteg
Sövényfalva	4 családnál	6 férfi és 2 nő	=	8 beteg
Szőkefalva	8 családnál	12 férfi és 4 nő	=	16 beteg
Vámos-Gálfalva	1 családnál	2 férfi	=	2 beteg
Pócsfalva	2 családnál	2 férfi és 1 nő	=	3 beteg
Csüdötélke	2 családnál	3 férfi	=	3 beteg
Borzás	1 családnál	2 férfi	=	2 beteg
<i>Összesen</i>	<i>84 családnál</i>	<i>96 férfi és 74 nő</i>	=	<i>170 beteg</i>

a többi faluban kisebb számban. A Dicsőszentmártonban ápolottakkal együtt ez összesen 170 beteget jelentett, tehát másfél év alatt az ápolásba adott betegek száma bőven megtízszereződött.

A családi ápolás előnyeire nézve Fabinyi ezt írja: „A betegek jó részénél az előnyös változás családi gondozás alatt szembeötlő, különösen a külső kinézés tekintetében. A betegek élénkebbé, közlékenyebbé, szocializáltabbakká válnak, sőt mondhatnám, sok esetben a laikus által is észrevehetően megokosodnak. A lelki változásokkal haladnak rendszerint karöltve a testiek is, a kényszeredett vérszegény, sovány betegek csakhamar megizmosodnak, s egészséges üde arcszín nyernek. Betekintve egyes ápoló családokhoz, ott találjuk a betegeket megelégedten, nyugodtan a tűzhely körül üldögélve, ami még gyakribb, házi teendőkben ápolóiknak segédkezve. Az azelőtt «közveszélyes»-nek nyilvánított elmebetegeket ott látjuk az utcán, amint nyugodtan, illedelmesen sétálgatnak egymás közt, vagy gazdáikkal beszélgetnek. Mióta intézményünk meghonosult, Dicsőszentmártonban vasárnap mindig tele vannak a templomok. Egész padsorokat foglalnak el a betegek és áhítatosan hallgatják a prédikációt. Mit csinálnának, hol volnának ezek a betegek a családi ápolás áldást hozó intézménye nélkül?”

Egy másik helyen (arra utalással, hogy Dicsőszentmártonban is egyre több a családi ápolásban tartott beteg) Fabinyi így ír: „Úgy a betegek viselkedésére, mint szociális viszonyainkra nézve jellemző az a megjegyzés, mit a dicsőszentmártoni kaszinóban hallottam. Az egyik úr panaszkodott, hogy annyi bolond van már itt, hogy meg sem lehet különböztetni ki a bolond, ki az épeszű, erre a társaság egyik tagja a következő megjegyzést tette: Oh én könnyen megkülönböztetem őket, ha az ember végig megy az utcán, a ki köszön, az bolond, a ki nem, az ide való lakos.”

Fabinyi a IV. Országos Elmeorvosi Értekezleten 1906-ban ugyancsak részletesen kifejti előadásában a dicsőszentmártoni heterofamiliáris családi ápolási rendszert, melynek kapcsán hangsúlyozza, hogy a sikeres családi ápolás sarkpontját a beteg egyéniségének megfelelő ápoló család megválasztása képezi. Gyakran nem csekély munkába kerül, míg egyes elmebetegek sajátos egyéniségéhez csakugyan hozzáillő családot sikerül találni. Ha ez sikerül, a régi körülményeibe visszahelyezett beteg nyugodt, s jól érzi magát, míg ellenkező esetben folyamatos elégedetlenség, veszekedés, izgatottság fog a szerencsétlen választásra mutatni.

A betegek a családoknál rendszerint kettesével nyernek elhelyezést, számukra külön és fűthető szoba biztosítása megkívánt. Minden beteg számára külön ágy jár ágynevelővel, egy ruhaszekrény, szék. Az élelmezésről, mosásról az ápoló családnak kell gondoskodni. Ruhát a beteg az intézettől kap. Egy beteg ellátásáért az ápoló család általában 1 korona 40 fillért kap, ez (bőven) fedezi is az ápoló család betegre költött kiadásait.

1909-ben, 4 évvel tehát a dicsőszentmártoni indulás után Fabinyi elégedetten nyugtázhatta az elért eredményeket: „A kezdeti, próbaképpen kihelyezett néhány beteget a következő években mind több és több követte, az elmebetegekkel szemben táplált idegenkedés általános érdeklődésnek adott helyett úgy, hogy aránylag rövid idő alatt Dicsőszentmártonban egy hatalmas elmebeteg-ápoló beteg számra nézve immár hazánk második elmebeteg gondozó intézete fejlődött ki...” A családi ápolás 1905-1909. június 30-ig való fejlődését mutatják a 2. táblázat adatai.

2. táblázat. A családi ápolásbavétel fejlődése dicsőszentmártoni irányítással 4 év alatt

1905 végén	36 beteg	19 családnál	4 községben
1907 áprilisában	170 beteg	84 családnál	7 községben
1909 június végén	447 beteg	207 családnál	10 községben

Nem lehet tehát különösebben csodálkozni az elért eredmények láttán azon, hogy ennek a fejlődésnek a motorját, a kiváló munkát végző Fabinyi Rudolfot 1911-ben Pándy Kálmán helyére nevezték ki főorvosnak az ország legnagyobb elmeegógyintézetébe, a budapesti Lipótmezőre. Megérdemelte.

Dicsőszentmártoni és további munkássága révén Budapesten érte el azt, ami a kolozsvári egyetemen nem sikerült számára: 1924-ben a gyakorlati elmeorvostan magántanárává habilitálták.

Irodalom

1. Fabinyi R. - *Az elmebetegek családi ápolása Dicsőszentmártonban*, IV. Országos Elmeorvosi Értekezlet Munkálatai, 1907, 67-81.
2. Fabinyi R. - *Jelentés az elmebetegek családi ápolásáról Dicsőszentmártonban (Magyarország Elmebeteg ügye az 1906. években)*, Belügyminisztériumi kiadás, Budapest, 1906, 100-109.

3. Fabinyi R. - *Az elmebetegek családi ápolása külföldön és Magyarországon*, Országos Orvos-Szövetség, 1907, 20: 247-248., 22: 267-269.
4. Fekete J. - *Intézetünk megalapítása és működése 1900-ig*. Az Országos Ideg- és Elmeorvosintézet 100 éve, Budapest, 1968, 79.
5. Iványi J. - *Zsakó István elmeorvos és orvostörténész*, Orvosi Hetilap, 2006, 147:1659-1661.
6. Konrád J. - *Az elmebetegek családi ápolása Magyarországon*, Gyógyászat, 1909, 49:600-601, 620-621, 634-635.
7. Konrád J. - *Az elmebetegek családi ápolási rendszerének meghonosítása Magyarországon*. III. Országos Elmeorvosi Értekezlet Munkálatai, Budapest, 1905, 76-190.
8. Móra L. - *Fabinyi Rudolf élete és kora (1849-1920)*, Technika Alapítvány, Budapest, 1999.
9. Pálffy J. - *Benelux államok*, Panoráma kiadó, Budapest, 1972, 130.
10. Pándy K. - *Gondoskodás az elmebetegekről más államokban és nálunk*, Vértes Arnold „Corvina” könyvnyomdája, Gyula, 1905.
11. Szirtes Gy. - *Lipótmező fejlődése 1900-1945 között*. Az Országos Ideg- és Elmeorvosintézet 100 éve, Budapest, 1968, 89-93.
12. *Új Magyar Életrajzi Lexikon. II. kötet*, Magyar Könyvklub, Budapest, 2001, 469-470.
13. Zsakó I., Jó J. - *Magyar ideg- és elmeorvosi bibliographia 1831-1935 években*, Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet Orvosi Könyvtára és az Animula Egyesület kiadványa, Budapest, 1993: 60-61.